

С.М. Голубка

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Проаналізовано взаємодію основних складових процесу інституціоналізації фінансового господарства. З'ясовано роль інституційного середовища у розвитку фінансового господарства України.

Ключові слова: національна економіка, фінансово-економічний розвиток, фінансове господарство, інституційне середовище, інститути, інституційні чинники.

Постановка проблеми. Пошук нової інституційної концепції, за допомогою якої можна забезпечити пом'якшення кризових явищ та досягти стабільності економічного зростання, є характерним для сучасних досліджень. Це стосується наукових розробок щодо інституціоналізації фінансового господарства, а також розуміння його як основи національної економіки. При цьому слід визначити не тільки кількісні та якісні параметри і результати господарської діяльності, а також висвітлити системність фінансового господарства в інституційному середовищі української дійсності. У процесі розкриття даної проблематики особлива роль повинна відводитися розгляду таких засадничих інституційних компонентів як: середовище, система, механізм управління, фінансові та позафінансові інститути тощо, які потребують фундаментального вивчення та аналізу.

Аналіз досліджень і публікацій. Значну науково-теоретичну та інформаційну базу інституціональних досліджень склали надбання багатьох зарубіжних та українських вчених. Серед них: Л.Девіс [26], Д.Норт [26], О.Вільямсон [22], А.Гриценко [2], А.Чухно [23], П.Леоненко [23], П.Юхименко [23], В.Небрат [8], Н.Супрун [8], Ю.Коваленко [10], А.Олійник [17] та ін. Слід відзначити, що вагомий теоретичний внесок у

дослідження системи господарства внесли такі українські та зарубіжні вчені як: Б.Гаврилишин [5], П.Леоненко [14], Г.Башнянин [1, 2], І.Грабинський [6], Б.Кульчицький [12], Я.Кульчицький [13], М.Шніцер [24], Р.Карсон [25], Т.Ковалик [28] та ін. Натомість, у сфері досліджень історії фінансового господарства інституціональна проблематика має фрагментарний характер.

Мета роботи – дослідження впливу інституційного середовища на розвиток фінансового господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед теоретико-методологічних положень, необхідних для з'ясування розвитку фінансового господарства, базовою основою дослідження є інституціональне середовище, яке дає змогу пізнати генетику фінансового господарства, розглянути його еволюцію та окреслити перспективу. Слід також враховувати різного роду чинники (економічні, соціальні, політичні, демографічні тощо), фінансово-господарську культуру, історію господарської діяльності, традиції та національний менталітет, що є відображенням синергетичного принципу в загальному фінансознавстві.

Застосування основ синергетики дає можливість розкрити загальні закономірності еволюції фінансового господарства як системи, якій властиві відкритість, самоорганізація та нелінійність розвитку. У такому контексті принципового значення набувають питання теоретичних засад фінансового господарства, особливо його системності, що передбачає врахування генетичного характеру фінансових процесів, історичну спадкоємність національних форм господарювання та використання наукових здобутків вітчизняних учених-економістів. Їхні погляди та твердження найбільше відповідають природі українського національного мислення та формуванню відповідної культури господарювання.

Професор С. Злупко писав, що «фундаментом розбудови національної економіки є притаманна українцям землеробська культура і відповідні господарські уявлення, які передавалися та вдосконалювалися протягом тисячоліть» [7, с. 334]. Така думка набуває особливої актуальності при дослідженні інституціоналізації фінансового господарства. Інституційні підходи хоч і не вичерпують усієї методології дослідження історії

фінансів на українських землях, але є достатньо міцним фундаментом, на який повинна спиратися наука про фінансове господарство України, займаючи власну нішу в системі людських знань, адже фінансова детермінанта є одним з основних чинників, що визначають напрями розвитку всієї економіки країни.

У часи становлення української державності, завдяки процесам взаємодії фінансових сегментів, почав формуватися вищий рівень господарської організованості. Активного процесу набуло становлення фінансових інститутів (гроші, податки, кредит тощо) та інституцій управління фінансами. Взаємопов'язані інституційні елементи національного фінансового господарства утворюють органічну цілісність – державний та недержавний фінансовий системний базис, який формується у відповідному інституційному середовищі. Таке середовище забезпечує функціонування фінансів, задаючи нові тенденції фінансового розвитку та визначається умовами, що безпосередньо впливають на структуру системи фінансового господарства, а саме:

- природою як універсумом, зовнішнім світом, що тисячоліттями формується на конкретній території й підпорядковується відповідним законам;
- організованою сукупністю ідей та системою поглядів, спрямованих на закріплення або зміну соціально-економічних відносин у конкретному соціумі;
- культурою господарювання, яка сформувалась у даному суспільстві.

Слід відмітити, що в економічній науці «інституційне середовище» отримало досить детальне пояснення. Зокрема, інституційне середовище на думку Л.Девіса і Д.Норта, – це «сукупність основоположних політичних, соціальних і базових правових норм, які регламентують економічну і політичну діяльність (правила, що регулюють вибори, визначають права власності й контрактні права, є прикладами базових таких правил)» [26, с. 133]. О.Вільямсон зазначає, що «інституційне середовище – це правила гри, що визначають контекст, в якому відбувається економічна діяльність» [22]. Щодо функціонального аспекту, то інституційне середовище «характеризується розробкою правил і вимог, яким мають відповідати

конкретні організації, якщо вони хочуть бути легітимними й отримувати підтримку держав» [27]. Деякі вчені, зокрема, В. Небрат в основу визначення інституціонального середовища закладають три рівні, визначаючи його як «сукупність юридичних норм, що формують ієрархічну структуру та порядок прийняття рішень; економічних правил, що визначають можливі організаційні форми господарства та «пучок прав» щодо реалізації економічних інтересів і власності; контрактів – угод, які містять умови та правила взаємодії економічних агентів» [8, с. 106].

Деякі вчені, зокрема А.Олійник [17] вважають, що інституційне середовище (економічна конституція, інституційна структура економіки, інституційні межі) – це характеристики зовнішнього середовища, що є значущими для економічної діяльності, а також сукупність цінностей, формальних і неформальних норм, які впливають на співвідношення стимулів у діяльності й зумовлюють досягнення мінімальної згоди між людьми. Заслугує на увагу визначення інституційного середовища в інтерпретації відомих українських вчених А.Чухна, П.Леоненка, П.Юхименка, які тлумачать його як сукупність головних політичних, економічних, соціальних і юридичних правил, що утворюють базу для виробництва, обміну і розподілу та визначають межі людської поведінки (наприклад: елементарні конституційні правила класичної ліберальної держави) [23].

Однак суть полягає в тому, що тільки незначна частина вчених розглядає інституційне середовище саме в контексті фінансознавства. Серед вчених цього напрямку слід виділити Ю.Коваленко, яка відзначає, що інституційне середовище фінансового сектору економіки – це сукупність м'яких (неофіційних) і твердих (офіційних) обмежень (правил) (політичних юридичних і економічних), характеристик примусу, що формують умови для фінансової діяльності, структурують її і є фундаментальною передумовою перетворень у цьому секторі [10, с. 193]. Вона пропонує з позиції менеджменту, крім внутрішнього середовища діяльності фінансових інститутів, виділяти також такі як: 1) середовище найближчого оточення – доступність інформації про наявні альтернативні правила і норми, цінність нових інституцій з точки зору фінансових інте-

ресів, витрати на моніторинг; 2) зовнішнє – макроекономічне середовище і ступінь інтегрованості у світовий економічний простір [10, с. 95]. У дослідженні Ю.Коваленко показано, що інституційне середовище фінансового сектору України – це своєрідна мозаїка локальних інституційних середовищ, які різняться як за стратегіями фінансових інститутів, так і за нормами, що регулюють їхню поведінку. Крім того, вони можуть бути різнотипними та однотипними.

Не викликає сумніву і той факт, що найбільш повно сутність інституційного середовища фінансового сектору економіки розкривається у його функціональних особливостях. Натомість, на думку О.Вільямсона «інституційне середовище є фоном для вибудовування відносин» [22, с. 690]. Деякі вчені, інституційне середовище розглядають як систему, що включає певні рівні: формальні правила (правові акти і ділові контракти); неформальні правила (соціальні норми і ділові домовленості); культурні традиції і цінності [11, с. 8]. Аналізуючи підходи різних вчених щодо загального визначення інституційного середовища, на нашу думку, необхідно розглядати його в контексті дослідження просторово-територіальної системи господарювання. При цьому, інституційне середовище – це сукупність умов існування фінансово-економічних, політичних та соціальних відносин на основі їх взаємозв'язку в межах певного державного утворення. Вони мають чітко виражений причинно-наслідковий характер та базуються на внутрішньогосподарських правових основах.

Виходячи із викладеного вище та беручи до уваги предмет дослідження, можна сформулювати визначення інституційного середовища фінансового господарства – це система відносин, що виникають у результаті взаємодії фінансових та позафінансових інститутів на основі встановлених правил, норм і механізмів державного регулювання фінансово-економічних процесів.

Спираючись на багатотисячолітній історичний розвиток фінансового господарства на українських землях, пропонується виділити два етапи дослідження інституційного середовища української дійсності. Перший етап включає зародження й становлення інституційного середовища – від найдавніших часів до становлення державних утворень та формування ри-

нкових засад господарювання. На цьому етапі відбувалися історико-інституційні зміни в еволюції господарства праукраїнського суспільства, а також перших державних утворень на українських землях, та формувалися внутрішні зв'язки між фінансовими і нефінансовими інститутами. Другий етап розвитку охоплює два аспекти трансформації інституційного середовища: на ринкових та неринкових засадах. У кожному інституційному середовищі складалася відповідна система господарювання та механізм управління з притаманними їм ознаками.

На нашу думку, інституційне середовище є основою дослідження системи фінансового господарства, фінансових та позафінансових інститутів у загальноекономічному просторі країни. Можна погодитися з науковцями, які підкреслюють, що «система – будь-яка організаційно взаємозв'язана й структурно впорядкована комбінація ідей, явищ, інститутів, ресурсів і технологій, що знаходиться в об'єктивно детермінованому соціально-економічному середовищі» [18]. На основі аналізу фінансово-економічних наукових джерел простежуються найрізноманітніші підходи вчених до бачення сутності, функціональної належності та структури, насамперед, «фінансової системи», питання визначеності якої дотепер залишаються дискусійними, зокрема, у працях З.Боді, Р.Мертонна [4], І.Бланка [3], С.Науменкової, С.Міщенко [16], О.Сніжко [21] та ін. У сучасній економічній теорії ще не сформувався єдиний підхід до визначення загальних закономірностей розвитку фінансових систем і не завжди однозначним є їх тлумачення, необхідне для теоретичного дослідження і практичного розв'язання проблем, а «базові концепції фінансової системи відрізняються методологічними основами й істотно відмінні за своєю суттю», згідно висловлювань О.Сніжко [21]. Зокрема, у російській фінансовій літературі також тривають дискусії про суть, функції, роль фінансів, фінансової системи, фінансової політики, кредиту тощо [20].

У контексті ретроспективного аналізу системи фінансового господарства України та формування нової фінансової архітектури, привертають увагу дослідження, спрямовані на розкриття механізмів функціонування сучасної фінансової системи, що «відбуваються, – як зауважують С.Науменкова та

С.Міщенко, – в умовах посилення концентрації фінансово-промислового капіталу, інтернаціоналізації фінансових ринків, глобалізації фінансових потоків» [16, с. 13]. Складні й суперечливі процеси фінансової глобалізації суттєво впливають на національні фінансові системи та їх трактування різними вченими. Тим не менше, на нашу думку, система фінансового господарства – це сукупність відносин та органічна цілісність фінансових інституцій, інститутів, та суб'єктів господарювання, що функціонують у певному інституціональному середовищі, яке залежить від конкретних історичних, політико-економічних та інших умов.

Виходячи з інституціональної природи фінансового господарства, слід зазначити, що в наукових працях доволі часто паралельно застосовуються чи перетинаються за змістом поняття «інституції» та «інститути». Дискусійним залишається і визначення сутності фінансового інституту і фінансової інституції як організаційних форм національної фінансової системи. У межах інституційного підходу хоч і є кілька напрямів, чітко ці поняття не розтлумачуються. Це пов'язано з їх різноманітністю та проведенням наукових досліджень у різних площинах. На нашу думку, слід розмежувати певною мірою такі однокореневі поняття, поклавши в основу принцип системності та виходячи з функціональної належності кожного з них. У будь-якому разі, як зазначає В.Небрат, «формування інститутів є результатом тривалого в часі процесу закріплення в людській свідомості певних форм поведінки та оціночних суджень щодо цих форм» [8, с. 60].

Слово «інституція» тлумачиться в більшості випадків як певна форма організації або безпосередньо вказується, що інституція – це установа, заклад [9]. На наш погляд, при дослідженні інституціоналізації національного фінансового господарства слід розглядати інституцію як своєрідну організаційно-функціональну систему, а інститут – як однорідний компонент, який має характерні особливості та є її невід'ємною складовою. Тобто, інституція – це координуючий орган сукупності фінансових інститутів, їх елементів та зв'язків між ними. Вона має ієрархічну структуру, усталений характер внутрішніх і зовнішніх зв'язків, функцій, завдань тощо. Наприклад, основними складовими інституту податків є: суб'єкт, об'єкт, джере-

ло, ставка. Елементи інституту грошей становлять: грошова одиниця, державні грошові знаки, валютний курс тощо; інституту бюджету – видатки, доходи і т. ін.

З точки зору інституціонального підходу, фінансову інституцію слід розглядати як специфічну організаційно-функціональну складову системи фінансового господарства України, яка забезпечує ефективність вироблення бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, реалізацію фінансових угод тощо. Унікальність понять «фінансовий інститут» і «фінансова інституція» полягає не тільки в універсальній сутності фінансів, а насамперед, у їх функціональній концептуальності, що в узагальненому вигляді відображає системну сутність фінансово-господарських явищ і процесів. Незважаючи на синонімічне вживання понять «інституція» й «інститут» у наукових джерелах, вони суттєво різняться: перше має ширшу змістовну та структурну наповненість, а також глибшу функціональну сутність.

Інституцію слід розглядати як системну сукупність взаємопов'язаних інститутів, кожний з яких у процесі дослідження повинен аналізуватись як цілісна та складна система, з одного боку, та водночас, як елемент більш загальної системи, з іншого. Наприклад, інститут податку створює податкову систему, яка є невід'ємною частиною фінансової системи України та національної економічної системи загалом.

Фінансові установи та організації виконують насамперед інституційні функції, які забезпечують механізм реалізації державної політики щодо взаємодії між суб'єктами господарювання в системі національної економіки як цілісному державному організмі. На нашу думку, дефініцію «інститут» слід розглядати як синергетичну компоненту системи фінансового господарства, що створює відповідні умови для забезпечення поставлених завдань і виконання функцій відповідної інституції. У цьому контексті під фінансовими інституціями слід розуміти державні органи, відповідні установи та організації, які у своїй діяльності визначають та керуються законодавчими актами щодо фінансових відносин між суб'єктами господарювання, створюючи єдине ціле в процесі системогенези національного економічного розвитку.

На наш погляд, інституції доцільно аналізувати на мікро- та макро- рівнях. До основних завдань інституцій на макрорівні належать: вироблення ефективної фінансової політики та забезпечення ефективного механізму управління фінансовим господарством; передбачення негативних наслідків; обґрунтування оцінки ефективності використання фінансових ресурсів; вдосконалення системи та інструментарію фінансової політики тощо. На мікрорівні, фінансові інституції приймають участь у процесах утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів. Вони забезпечують інвестиційні надходження до національного господарства, здійснюють перерозподіл прав власності між суб'єктами господарювання, мінімізують фінансово-економічні ризики тощо.

Компонентний склад дослідження фінансового господарства охоплює також позафінансові інститути (економічні, політичні, правові, культурні та ін.), які можна класифікувати за найрізноманітнішими критеріями. Основними серед них, на нашу думку, є змістовий та функціональний. Економічні позафінансові інститути пов'язані з формами власності. Вони впливають на організацію господарської діяльності. Політичні позафінансові інститути знаходяться у тісному взаємозв'язку з функціонуванням певної форми політичної влади та ідеологією вироблення фінансової політики. Правові позафінансові інститути є системою юридичних норм і методів, які регулюють відносини у всіх сферах фінансового господарства (бюджетна система; державні й місцеві податки та інші обов'язкові платежі; грошовий обіг; державний кредит; валютне регулювання тощо). Крім того, можна говорити про інститути бюджетного права, правового регулювання державних доходів та видатків, правових основ грошового обігу, валютного регулювання тощо. Отже, позафінансові інститути спрямовані на організацію фінансово-господарського життя, налагодження культури фінансового управління, ефективного використання грошових ресурсів тощо.

Висновки. Таким чином, теоретична платформа дослідження національного фінансового господарства в контексті інституціональної парадигми дасть змогу глибше зрозуміти фінансово-економічні явища і процеси, що відбувалися протягом століть на українських землях. Цілком природно, що роз-

криття інституціональної сутності історичного розвитку фінансового господарства України є важливою складовою системи національного фінансознавства.

Інституційне середовище розглядається як сукупність фінансово-економічних, політичних та соціальних умов існування, а також інституційних зв'язків у межах певного просторово-територіального утворення, які мають чітко виражений причинно-наслідковий характер та базуються на внутрішньогосподарських правових основах. Інституційна система фінансового господарства – це органічна сукупність взаємовідносин фінансових інституцій, інститутів, які формують певну господарську організованість у геофінансовому просторі. Фінансова інституція визначається як своєрідна організаційно-функціональна система. Фінансовий інститут – це однорідний сегмент цієї системи, який має характерні особливості, наділений певними функціями та є невід'ємною складовою відповідної фінансової інституції. Всі інституційні компоненти є основними детермінантами при формуванні системи певного державного устрою та покликані забезпечувати проведення ефективної державної фінансової політики.

1. Башнянин Г.І. Кооперативні системи: проблеми трансформації за умов ринкової транзиції / Г.І. Башнянин, А.Г. Драбо́вський, В.В. Іжевський. – Л. : Новий Світ, 2009. – 414 с. ; Башнянин Г.І. Метрологічні економічні системи: вступ у загальну теорію і методологію формування економічних параметрів / Г.І. Башнянин. – Л. : Новий Світ, 2005. – 1083 с.
2. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. – Х. : Форт, 2008. – 928 с.
3. Бланк И.А. Концептуальные основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К. : Эльга : Ника-Центр, 2003. – 448 с.
4. Боди З. Финансы / З. Боди, Р. Мертон ; пер. с англ. – М. : Вильямс. – 585 с.
5. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє / Б. Гаврилишин ; пер. з англ. – К. : Основи, 1993. – 238 с.
6. Грабинський І.М. Еколого-економічна система України: порівняльний аналіз / І.М. Грабинський. – Л. : НТШ, 1997. – 240 с.
7. Злупко С. Новаторські теорії українських економістів – наукова основа моделювання економічного розвитку України у XXI сто-

- літті / С. Злупко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Україна у XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку. – Л., 2001.
8. Еволюція ринкових інститутів в Україні : монографія у 2 ч. – Ч. 1 / [В.В. Небрат, Н.А. Супрун та ін.]; за ред. канд. екон. наук В.В. Небрат ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 332 с.
 9. Інституція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : slovo.ua/41/53382/265948.
 10. Коваленко Ю.М. Сутність інституційного середовища фінансового сектора економіки / Ю.М. Коваленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 1(23). – С. 95.
 11. Кузьминов Я. Институты: от заимствования к выращиванию / Я. Кузьминов, В. Радаев, А. Яковлев, Е. Ясин // Вопросы экономики. – 2005. – №5. – С. 5–27.
 12. Кульчицький Б.В. Економічні системи суспільства: теорія, методологія, типологізація / Б.В. Кульчицький. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 352 с.
 13. Кульчицький Я.В. Сучасні економічні системи в умовах екологізації та глобалізації (теоретико-методологічні засади порівняння) : монографія / Я.В. Кульчицький. – Л. : Ліга-Прес, 2011. – 687 с.
 14. Леоненко П.М. Сучасні економічні системи / П.М. Леоненко, О.І. Черепніна. – К. : Знання, 2006. – 429 с.
 15. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. – К. : Ун-т банківської справи : Центр наук. дослід. НБУ. 2009. – 384 с.
 16. Науменкова С.В. Сучасна модель фінансової системи: Порівняльний аналіз основних підходів / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 44–56.
 17. Олейник А. Институциональная экономика / А. Олейник. – М. : Инфра-М, 2002. – 416 с.
 18. Реформування податкової системи України: теорія, методологія, практика : монографія / Ф.О. Ярошенко, П.В. Мельник, А.І. Мряковський та ін. ; за заг. ред. М.Я. Азарова. – К. : Міністерство фінансів України, 2011. – 656 с.
 19. Рябцев С.В. Понятие «финансовая система» в современной теории финансов / С.В. Рябцев // Финансы и кредит. – 2012. – № 15. – С. 56–62.
 20. Сабитова Н.М. О сущности финансов: в продолжение дискуссии / Н.М. Сабитова // Финансы. – 2012. – № 6. – С. 58–61.

21. Сніжко О.В. Сучасні теоретичні підходи до визначення сутності фінансової системи / О.В. Сніжко // Фінанси України. – 2012. – № 8. – С. 57–68.
22. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, «отношенческая» контракция / Уильямсон О. ; [пер. с англ.]. – СПб. : Лениздат, 1996. – С. 688, 690.
23. Чухно А.А. Институционально-информационная экономика / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidrachniki.ws/15840720/ekonomika/institutsionalnoinformatsiyna_ekonomika_chuhno_a.
24. Шніцер М. Порівняння економічних систем : пер. з англ. / М. Шніцер. – К. : Основи, 1997. – 519 с.
25. Carson R.L. Comparative Economic Systems: Market and State in Economic Systems / R.L. Carson. – 2nd ed. – M.E. Sharpe, Inc., 1998. – Vol. I. – 268 p. ; Ibid. – Vol. II. – 454 p.
26. Davis L. Institutional Change and American Economic Growth: A First Step towards a Theory of Institutional Innovation / L. Davis, D. North // Journal of Economic History. – 1970. – Vol. 30. – № 1. – P. 133.
27. Dillard J.F. The making and remaking of organizational context. Duality and the institutionalization process / J.F. Dillard, J.T. Rigsby, C. Goodman // Accounting, Auditing & Accountability Journal. – 2004. – Vol. 17. – № 4. – P. 510.
28. Kowalik T. Współczesne systemy ekonomiczne: Powstawanie, ewolucja, kryzys / T. Kowalik. – Warszawa : Wyd. WSPiZ im. L. Kozminkiego, 2000. – 355 s.

Транслітерований список джерел

1. Bashnjanyan G.I. Kooperatyvni systemy: problemy transformacii' za umov rynkovoї tranzycii' / G.I. Bashnjanyan, A.G. Drabovs'kyj, V.V. Izhevsk'kyj. – L. : Novyj Svit, 2009. – 414 s. ; Bashnjanyan G.I. Metrologichni ekonomichni systemy: vstup u zagal'nu teoriju i metodologiju formuvannja ekonomichnyh parametriv / G.I. Bashnjanyan. – L. : Novyj Svit, 2005. – 1083 s. [in Ukrainian]
2. Institutsional'naya arkhitektonika i dinamika ekonomicheskikh preobrazovanii / pod red. d-ra ekon. nauk A.A. Gritsenko. – Kh. : Fort, 2008. – 928 s. [in Russian]
3. Blank I.A. Kontseptual'nye osnovy finansovogo menedzhmenta / I.A. Blank. – K. : El'ga : Nika-Tsentr, 2003. – 448 s. [in Russian]
4. Bodi Z. Finansy / Z. Bodi, R. Merton ; per. s angl. – M. : Vil'yams. – 585 s. [in Russian]

5. Gavrylyshyn B. Dorogovkazy v majbutnje / B. Gavrylyshyn ; per. z angl. – K. : Osnovy, 1993. – 238 s. [in Ukrainian]
6. Grabyns'kyj I.M. Ekologo-ekonomichna systema Ukrai'ny: porivnjal'nyj analiz / I.M. Grabyns'kyj. – L. : NTSh, 1997. – 240 s. [in Ukrainian]
7. Zlupko S. Novators'ki teorii' ukrai'ns'kyh ekonomistiv – naukova osnova modeljuvannja ekonomichnogo rozvytku Ukrai'ny u XXI stolitti / S. Zlupko // Social'no-ekonomichni doslidzhennja v perehidnyj period. Ukrai'na u XXI stolitti: koncepcii' ta modeli ekonomichnogo rozvytku. – L., 2001. [in Ukrainian]
8. Evoljucija rynkovykh instytutiv v Ukrai'ni : monografija u 2 ch. – Ch. 1 / [V.V. Nebrat, N.A. Suprun ta in.]; za red. kand. ekon. nauk V.V. Nebrat ; NAN Ukrai'ny ; In-t ekon. ta prognozuv. – K., 2012. – 332 s. [in Ukrainian]
9. Instytucija [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : slovopedia.org. ta /41 /53382/265948. [in Ukrainian]
10. Kovalenko Ju.M. Sutnist' instyucijnogo seredovyshha finansovogo sektora ekonomiky / Ju.M. Kovalenko // Ekonomichnyj visnyk Donbasu. – 2011. – № 1(23). – S. 95. [in Ukrainian]
11. Kuz'minov Ya. Instituty: ot zaimstvovaniya k vyrashchivaniyu / Ya. Kuz'minov, V. Radaev, A. Yakovlev, E. Yasin // Voprosy ekonomiki. – 2005. – №5. – S. 5–27. [in Russian]
12. Kul'chyc'kyj B.V. Ekonomichni systemy suspil'stva: teorija, metodologija, typologizacija / B.V. Kul'chyc'kyj. – L. : LNU im. I. Franka, 2003. – 352 s. [in Ukrainian]
13. Kul'chyc'kyj Ja.V. Suchasni ekonomichni systemy v umovah ekologizacii' ta globalizacii' (teoretyko-metodologichni zasady porivnjannja) : monografija / Ja.V. Kul'chyc'kyj. – L. : Liga-Pres, 2011. – 687 s. [in Ukrainian]
14. Leonenko P.M. Suchasni ekonomichni systemy / P.M. Leonenko, O.I. Cherepnina. – K. : Znannja, 2006. – 429 s. [in Ukrainian]
15. Naumenkova S.V. Rozvytok finansovogo sektoru Ukrai'ny v umovah formuvannja novoi' finansovoi' arhitektury : monografija / S.V. Naumenkova, S.V. Mishhenko. – K. : Un-t bankivs'koi' spravy : Centr nauk. doslid. NBU. 2009. – 384 s. [in Ukrainian]
16. Naumenkova S.V. Suchasna model' finansovoi' systemy: Porivnjal'nyj analiz osnovnykh pidhodiv / S.V. Naumenkova, S.V. Mishhenko // Finansy Ukrai'ny. – 2006. – № 6. – S. 44–56. [in Ukrainian]
17. Oleinik A. Instytutsional'naya ekonomika / A. Oleinik. – M. : Infra-M, 2002. – 416 s. [in Russian]

18. Reformuvannja podatkovoi' systemy Ukrai'ny: teorija, metodologija, praktyka : monografija / F.O. Jaroshenko, P.V. Mel'nyk, A.I. Mjarkovs'kyj ta in. ; za zag. red. M.Ja. Azarova. – K. : Ministerstvo finansiv Ukrai'ny, 2011. – 656 s. [in Ukrainian]
19. Ryabtsev S.V. Ponyatie «finansovaya sistema» v sovremennoi teorii finansov / S.V. Ryabtsev // Finansy i kredit. – 2012. – № 15. – S. 56–62. [in Russian]
20. Sabitova N.M. O sushchnosti finansov: v prodolzhenie diskussii / N.M. Sabitova // Finansy. – 2012. – № 6. – S. 58–61. [in Russian]
21. Snizhko O.V. Suchasni teoretychni pidhody do vyznachennja sutnosti finansovoi' systemy / O.V. Snizhko // Finansy Ukrai'ny. – 2012. – № 8. – S. 57–68. [in Ukrainian]
22. Uil'yamson O. Ekonomicheskie instituty kapitalizma. Firmy, rynki, «otnoshencheskaya» kontraktatsiya / Uil'yamson O. ; [per. s angl.]. – SPb. : Lenizdat, 1996. – S. 688, 690. [in Russian]
23. Chuhno A.A. Instytutsional'no-informacijna ekonomika / A.A. Chuhno, P.M. Leonenko, P.I. Juhymenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://pidrachniki.ws/15840720/ekonomika/institutsionalnoinformatsiyna_ekonomika_chuhno_a. [in Ukrainian]
24. Shnicer M. Porivnjannja ekonomichnykh system : per. z angl. / M. Shnicer. – K. : Osnovy, 1997. – 519 s. [in Ukrainian]
25. Carson R.L. Comparative Economic Systems: Market and State in Economic Systems / R.L. Carson. – 2nded. – M.E. Sharpe, Inc., 1998. – Vol. I. – 268 p. ; Ibid. – Vol. II. – 454 p. [in English]
26. Davis L. Institutional Change and American Economic Growth: A First Step towards a Theory of Institutional Innovation / L. Davis, D. North // Journal of Economic History. – 1970. – Vol. 30. – № 1. – P. 133. [in English]
27. Dillard J.F. The making and remaking of organizational context. Duality and the institutionalization process / J.F. Dillard, J.T. Rigsby, C. Goodman // Accounting, Auditing & Accountability Journal. – 2004. – Vol. 17. – № 4. – P. 510. [in English]
28. Kowalik T. Współczesne systemy ekonomiczne: Powstawanie, ewolucja, kryzys / T. Kowalik. – Warszawa : Wyd. WSPiZ im. L. Koźminkiego, 2000. – 355 s. [in Polish]

Одержано 08.04.2014 р.